

ARCHÍVUM

ADALÉKOK

A „PSZICHOANALÍZIS – MAGYARORSZÁGI
VONATKOZÁSOK” TÉMÁHOZ*Denis Silagi*¹

A pszichoanalízis magyarországi „telepítése” elsősorban Ferenczi Sándor tevékenységének eredménye. Ferenczi 1908-ban ismerkedett meg személyesen Freuddal. Már előbb is foglalkoztak magyar folyóiratok az új diszciplínával, de Freud és Ferenczi találkozása az igazi kezdet. Erre Stein Fülöp és C. G. Jung útján került sor.

Az évszázad első éveiben a zürichi Lipótmezőn, a Burghölzli-kórházban hatalmas visszhangot keltettek Freud publikációi. Eugen Bleuer professzor és C. G. Jung doktor érdeme szerint értékelte a pszichoanalízis újdonságát. Junggal kapcsolatban állt Stein Fülöp, aki Magyarországon is kísérletezett a svájci kolléga Hipp-kronoszko-pos módszerével, benne is érdeklődés támadt a pszichoanalízis iránt, és megkérte az akkor Freud belső munkatársaként szereplő Jungot: közvetítsen számára találkozókat a bécsi professzorral. A kérést nem csupán a maga számára terjesztette elő, hanem egy Ferenczi Sándor nevű ideg orvos számára is. Jung erre 1907. június 27-i levelében kérte Freudot: fogadja a magyarországi érdeklődőket. Részletesen és melegen beajánlotta Stein Fülöpöt; Ferenczit, akiről nyilvánvaló nem tudott közelebbit, csak megemlítette. A látogatás 1908. február 2-án megtörtént. A szkeptikus Stein ezután nem vált freudistává, Freud és Ferenczi között azonban rögtön forró emberi és szakmai rokonszenv támadt. Ferenczi 1908 augusztusában két hétig Freud vendége volt és már részt vett

¹ E visszaemlékezés szerzője, Denis Silagi (Szilágyi Dénes), Szilágyi Géza költőnek, újságírónak, pszichoanalitikus témájú tanulmányok szerzőjének fia (1912–2007) jeles újságíró, történész és eszperantista volt. Húgával, Szilágyi Lillával a *Thalassa* 1994/1-2. számában (323–333.) közöltünk interjút. A második világháború után Németországba emigrált, és 1992-ig az Amerika Hangja rádióállomás munkatársaként dolgozott. Emlékiratát 1988-as müncheni találkozásunk alkalmából készítette. Írását életében nem szánta publikálásra, mivel jórészt csupán emlékezetére támaszkodott. 2007-ben Denis Silagi elhunyt, e forrásértékű visszaemlékezés közreadásával emlékezünk rá. A visszaemlékezést szó szerint adjuk közre, csupán a nyilvánvaló elírásokat, gépelési hibákat javítottuk ki. (Erős Ferenc).

az ezévi első „nemzetközi pszichoanalitikus kongresszuson” Salzburgban. A gyülekezet csak kismértékben volt nemzetközi, főképp azon a révén volt nem csupán osztrák-svájci, hogy Londonból eljött Ernest Jones, Budapest-ről pedig Ferenczi.

Ferenczi Freud elvitte magával 1909-es amerikai útjára. A húszas években pesti pszichoanalitikus körökben az járta, hogy Ferenczi sosem esett át igazi analízisen, hanem mindössze az 1908. augusztusi nyaralás két hete és az amerikai áthajózás alatt volt Freudnál valami gyorsanalízisben, azontúl csak önmagát elemezte, akár maga Freud. Irregularis analízist folytatott Ferenczivel 1921-től Georg Groddeck. (v.ö. Sándor Ferenczi – Georg Groddeck: Briefwechsel 1921-1933, Fischer – Taschenbuch 6786, Frankfurt am Main 1986)

Freud a pszichoanalízis-kutatást szélesebb alapokra akarta helyezni és nemzetközi pszichoanalitikus szervezet létesítését vette tervbe. Az erre vonatkozó javaslatot azonban nem maga tette meg, hanem Ferenczit küldte előre. Ferenczi az 1910-ben Nürnbergben ülésező második nemzetközi pszichoanalitikus kongresszuson elő is terjesztette a javaslatot, ezt elfogadták és megalakították az Internationale Psychoanalytische Vereinigung nevű organizációt. Freud – bécsi törzsgárdájának szinte egyöntetű heves tiltakozásával szemben – kiereszkolta, hogy a Vereinigung elnökévé Jungot választották meg. Pedig akkor már nyilvánvaló volt, hogy Jung elkanyarodik Freud természettudományos racionalizmusától. De a professzor, bár egyébként roppant féltékenyen őrködött a pszichoanalízis tudományos vonala fölött, oly fontosnak tartotta (s Fritz Wittels szerint nyíltan ki is mondotta ezt), hogy cáfolják a pszichoanalízis specifikus zsidó jellegének „vádját”, hogy vállalta az „elhajló” Jungot s az ő elnökségének azt a velejáróját, hogy a Vereinigung székhelye (az elnök lakóhelyének megfelelően) nem Bécs, hanem Zürich lett, ahol a helyi csoport zsidómentes volt.

A később szenvedélyes nácibaráttá vált Jungot még az 1913-ban Münchenben megtartott negyedik kongresszuson is megerősítették tisztviselésében, pedig ekkor már bekövetkezett a teljes „tudományos” szakítás. Az 1913-as választási aktus azonban szappanbuborék volt – Jung útja radikálisan elvált Freudétól (és, mint említettem, végül a fenntartás nélküli nácibarátságba torkollott).

A bázis földrajzi kiszélesítése nehezen haladt. Csak 1913-ban alakult meg az angliai, londoni és budapesti tagszervezet, akkor még mint „helyi csoport”, Ortsgruppe. A budapesti alakuló ülés dátuma: 1913. május 19. Az alapító tagok: Ferenczi, akit elnökké választottak, Dr. Hollós István, Ignotus Hugó, Dr. Lévy Lajos (a zseniális belgyógyász, később a zsidókórház igazgató főorvosa) és dr. Radó Sándor, aki a titkári teendőket látta el. Ebben az

időben a csoport nem volt még az a nagytekintélyű, elzárkózó akadémia, amivé a húszas években fejlődött. Ferenczi vadászott tagokra és bár igényesen válogató volt, felvett olyan orvosokat is, akik nem voltak – még nem voltak – kiképzett analitikusok, és toborzott olyan nem-orvos prominenseket, akiket csak az kvalifikált, hogy komolyan érdeklődtek a pszichoanalízis iránt. 1914 elején csatlakozott a csoporthoz Dr. Hárnik Jenő ideg orvos, és Ferenczinek ekkor sikerült rábeszélnie Szilágyi Gézát, hogy lépjen be ő is. Szilágyi abban az időben „nagy név” volt, Tisza István lapjának (Az újság) politikai és kulturális rovatvezetője, aki már évekkal előbb publikált hozzáértő és fenntartás nélkül helyeslő cikkeket Freud tanításáról. Ferenczivel, épp a „freudista egyetértés” révén, régóta kapcsolatban volt, és engedett a hívásnak, hogy a maga publicisztikai súlyával öregbítse a fiatal tömörülés tekintélyét. Ugyancsak 1914-ben jelentek meg a pszichoanalízist népszerűsítő könyvek Ferenczitől, és pedig annak a Dick Manó könyvkereskedőnek kiadásában, aki a „száműzött Rákóczi” miatt támadott és szinte osztracizált [kiközösített] Szekfű Gyulának is hű embere és kiadója volt.

Az értelmiség köreiből és az író-társadalomból meglehetősen visszhangot keltett a pszichoanalízis, már csak Ignótus idetartozása révén is. Babits Mihály állítólag teljesen Freud bűvöletébe került, de nyilvánvalóan csak a pszichoanalízis egyes fozslányai faszcinálták. Tény, hogy széltében pszichoanalitikus regénynek tartották a „Gólyakalifát”, meg azt a novelláját is, melynek hőse attól lelkibeteg, hogy röntgenszeme van, s amint ránéz egy kívánatos nőre, a csontvázat látja benne. De a „Psychopathologie des Alltagslebens” felismerései is elszivárogtak Magyarországra, bár magyar fordításban csak 1923-ban jelent meg. Balázs Béla Naplójában 1915. március 31-én egy kávéházi asztalon felejtett könyvvel kapcsolatban egészen magától értetődően jegyzi meg: „... valami kadét. Hallom, a könyvet ott-felejtette. Amiből Freud egyet-mást következtethetne.”

Az első világháború kitörése után a budapesti helyi csoport tevékenysége átmenetileg megszűnt a protagonisták katonai szolgálata miatt. A pszichoanalízis iránti érdeklődés azonban ezalatt is növekedett. 1918. március 17-én évi közgyűlést tartottak és újból felvették az aktivitást. A csoport ekkor már nem mint „Ortsgruppe” szerepel, hanem mint „Magyar” Pszichoanalitikai Egyesülés, és az említett közgyűlésen elhatározták, hogy – Jung és Adler iskolájától való különbözősége hangsúlyozása céljából – hozzáfűzik, hogy „(Freud-egylet)”. 1920 után – egészen a „végig” – így szólt a hivatalos, alapszabályszerű elnevezés: [„] Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület (Freud-Társaság) [”]

Szóval a „Magyar” helyett – a la szociáldemokrata párt – „Magyarországi” és „Freud-Egylet” helyett „Freud-Társaság” került a cégtáblára.

A háború utolsó napjaiban Ferenczi megújította toborzó tevékenységét és a Galilei-Kör stb. atmoszférájában a toborzás viszonylag sikeres volt. De még mindig úgy tűnik, hogy Ferenczi örült minden komoly szimpatizánsnak és nem alkalmazott szigorú mércét. 1918. szeptember végén mintegy tetőzött a pszichoanalízis magyarországi népszerűsége és tekintélye: ekkor Budapesten ült össze, teljes hatósági és kormányzati segédlettel, az ötödik nemzetközi pszichoanalitikus kongresszus. Nem volt túlságosan nemzetközi, a háború még tartott és a résztvevők egy hágai és egy varsói analitikus kivételével mind Magyarországról, meg Ausztriából és a Német Birodalomból jöttek. De a kongresszus igen eredményes volt. A hivatalos beszámoló nemcsak a tudományos tanácskozásokban közreműködő tagok névsorát közli, hanem a „vendégeket” is. Ezek sorában nem csupán Freud családtagjai és a tagok feleségei találhatók, hanem többek között Berény Róbert, Dénes Zsófia, Dr. Goldziher Károly, Honti Nándor (festőművész, Honti Rezső nyelvész fivére, Honti János folklorista nagybátyja), Oláh Gusztáv, Polányi Cecil, Rényi Artúr és felesége (Alexander Bernát leánya), Révész Géza professzor, Vámbéry Ruzstem és Varjas Sándor (aki már 1911-ben publikált a pszichoanalízisről és akit rövidesen felvettek a tagok sorába). A legkülönösebb név az, amely az ábécé-rend szerint első helyen áll a vendéglajstromban: „Dr. Alcsúti Ágost és felesége”. Habsburg Ágostról (József Ágostról) van szó. Az őszirozás forradalom után a dinasztia magyar ága, élén a későbbi Akadémia-elnök József főherceggel, Égalité Fülöp távoli analógiájára felvette a polgári „Alcsúti” nevet – nincs magyarázatom rá, hogyan volt lehetséges, hogy már 1918 szeptemberének végén ez a név szerepelt.

1918 december 31-én 19 tagot számlált a „Freud-Egylet”. Ezek sorában több – nem is csupán tudományosan kvalifikált – nemorvos volt, mint orvosdoktor. A nemorvosok lajstroma: Dick Manó könyvkereskedő, Dr. Eisner Manó szegedi ügyvéd, Dr. Felszeghy Béla miniszterelnökségi főtisztviselő, Dr. Tószegi Freund Antal nagyiparos, Ignotus-Veigelsberg Hugó író, Dr. Jellinek Morton miniszteri titkár, Dr. Róheim Géza etnológus, Dr Szilágyi Géza író, Dr. Varjas Sándor tanár, filozófus és „Prof. J. Varga, Sándor tér 4” – Varga Jenő, később nagytekintélyű szovjet közgazdász.

1919 Ferenczi-központú pszichoanalitikai eseményei ismertek. Az év folyamán új tagként felvettek három orvost (Dr. Hermann Imre, Dr. Eisler Mihály József, Dr. Feldmann Sándor) és három „laikust” (Klein Melanie, Szabó Sándor ügyvéd, Adolf Josef Storfer). Viszont az 1918 végi lajstromban felsorolt nevek közül 1919 végére eltűnt négy: Dr. A Fazekas (róla nem tudok közelebbit), tószegi Freund Antal, Varjas Sándor és Varga Jenő (a két utóbbi érthető politikai okokból).

A. J. Storfer az 1918 végi lajstromban még nem, az 1919 végiben már nem szerepel, mert 1919 folyamán Bécsbe költözött. Így hát csak rövid vendéglátéka volt a budapesti egyesületben, de azután is élénk kapcsolatot tartott fenn Ferencziékkel és egyébként is megilleti néhány sornyi megemlékezés. 1888-ban született [a romániai] Botosániban. Zürichben diákoskodott, 1914-ben könyve jelent meg Berlinben „Marias jungfräuliche Mutterschaft – Ein völkerpsychologisches Fragment über Sexualsymbole” címmel², intenzíven foglalkozott nyelvtörténeti és nyelvlélektani kérdésekkel és alaposan megismerkedett a pszichoanalízis irodalmával. A háború végén Budapestre, majd innen Bécsbe költözött. A pszichoanalitikus „mozgalom” fellendítésére irányuló tervei a bécsi Freud-társaság köreiben erős visszhangot keltettek és a húszas évek elején rábízták az Internationaler Psychoanalytischer Verlag vezetését. Részt vett Freud összegyűjtött műveinek kiadásában, a nagy folyóiratok (Internat. Zeitschrift für Psa. és Imago), valamint az ő kezdeményezésére megindított „Zeitschrift für Psa. Pädagogik” szerkesztésében és 1929-ben megalapította a „Die psychoanalytische Bewegung” nevű kéthavi folyóiratot, melynek főszerkesztője volt. A világgazdasági válság és – a náci hatalomátvétel következtében – a német birodalmi piac elvesztése után az általa talán túlzottan nagyszabású tett kiadványállalat súlyos válságba került és ő megvált a végtől. Ezután visszatért a nyelvészkedéshez, két nagysikerű könyve jelent meg.³ Ausztria náci bekebelezése után menekülnie kellett és Sanghájig vergődött el. Ott 1939 májusában „Gelbe Post” címen német nyelvű hetiújságot indított, mely később állítólag napilappá alakult és 1940 ősziéig jelent meg.⁴ Túlélte a japáni megszállást és a háborút, 1945-ben Ausztráliába vándorolt s ott még ebben az évben meghalt.⁵ (Két nyelvkönyvének reprintje mostanában „Dauer-Seller” az NSZK-ban...)

² Ezt megelőzően is megjelent egy jogtudományi munkája az apagyilkosságról: „Zur Sonderstellung des Vatermordes. Eine rechtsgeschichtliche und völkerpsychologische Studie” címmel, a S. Freud által szerkesztett *Schriften zur angewandten Seelenkunde* 12. füzeteként (Leipzig/Wien, F. Deuticke, 1911). Vö. *Sigmund Freud és Ferenczi Sándor – Levelezés*, I/1. kötet, 362. o. 7. jegyz. [a szerk.]

³ *Wörter und ihre Schicksale* (Berlin/Zürich 1935) és *Im Dickicht der Sprache* (Wien/Leipzig/Prag 1937). A két könyv reprintje egy kötetben 2005-ben jelent meg (Verlag Vorwerk 8, Berlin). [a szerk.]

⁴ *A Gelbe Post* 1939 és 1941 között jelent meg. Lásd: Paul Rosdy: *Adolf Josef Storfer, Shanghai und die Gelbe Post*. Dokumentation zum Reprint der Gelben Post, Turia+Kant, Wien, 1999. [a szerk.]

⁵ Adolf Josef Storfer Melbourne-ben, 1944. december 2-án halt meg. Életéről lásd még: www.answers.com/topic/storfer-adolf-josef [a szerk.]

Az 1919 folyamán felvett Dr. Eisler Mihály Józsefről⁶ is volna mondanivaló. Valóságos polihisztor volt, 1914 előtt bensőséges kapcsolatban állt Paul Ernst költő körével és Németországban, német nyelven, két verseskötvet tett közzé⁷ – ha jól emlékszem, szonettek voltak. Könyveket és képeket gyűjtött. Könyvgyűjtésében német költők és szépírók első kiadású műveire specializálta magát. A húszas évek elején az infláció elvitte Eislerék vagyonát és az orvos kénytelen volt megválni editio-princeps gyűjteményétől. Olyan roppant értéket képviseltek a könyvek, hogy Svájcban konzorcium-féle alakult megvásárlásukra, és Eislerék így „szanálták” magukat. Eisler dr. utóbb a Magánalkalmazottak Biztosító-Intézetének ideggyógyász főorvosa lett. Kínos frusztrációt jelentett számára, hogy az ambulancián nem alkalmazhatta a klasszikus analízist. A harmincas évek elején megismerkedett egy varázslatos képességű hipnotizőrrel (polgári foglalkozására nézve mérnök volt – nevét elfelejtettem) és vele kidolgozott egy „hipnoanalízisnek” elnevezett gyorsított analitikus kezelési eljárást: egy-két bevezető tájékoztató beszélgetés után a mérnök hipnotikus álomba altatta a páciens, az orvos ebben az állapotban kikérdezte, feltárt olyan mozzanatokat, amelyekhez a klasszikus metódussal hónapok után juthatott volna el, s az éber páciens, aki a hipnózis alatt tett közléseire nem emlékezett, a szabad, illetve már nem igazán szabad asszociációs folyamat „forszírozásával” szorította az elfojtott patogén elemek élményszerű tudatosítására. Bár maga Ferenczi aktív-analitikai törekvéseket képviselt (s ezért élete végén bizonyos ellentétbe került Freuddal), a budapesti egyesületben nem nézték jó szemmel Eisler újítását. Elszigetelődése és elidegenedése oly mérvű volt, hogy amikor Hermann Imre összeállította nagy beszámolóját az egyesület háború alatti tevékenységéről és a háború utáni újrakezdésről (megjelent az *International Journal* 1946-os kötetében /87-92. lap/), Eisler felsorolta az egyesület halotta között, de míg valamennyi többi áldozatról részletes méltatást írt, Eisler munkásságáról nem tett említést. Eisler dr. különben a harmincas évek végén egy vagy két német nyelvű aforizma-kötetet publikált (a Vajna-könyvkereskedés kiadásában⁸), és tragikomikus tény, hogy

⁶ Eisler Balázs Béla és Lukács György személyes ismerőse, később József Attila egyik orvosa és támogatója, a *Pester Lloyd* egyik legjelentősebb irodalomkritikusa volt. Lásd, Bognár Zsuzsa: Eisler Mihály József és társai – Lukács György szellemi vonzasköre a *Pester Lloyd*-ban (1907–1914). *Magyar Könyvszemle*, 115. évf. 1999. 1. szám. [a szerk.]

⁷ Eisler, Michael Josef: *Elfenbeinturm. Der Sonette erster Teil* (1910) és *Narciss an der Quelle. Sonette und andere Gedichte* (1911), mindkettő Otto von Holten kiadásában, Berlinben jelent meg. [a szerk.]

⁸ Eisler Michael Josef: *Unerlöste Welt. Gedanken und Sprüche*. Budapest, Vajna, 1935. [a szerk.]

aforizmáit – félreismerhetetlen freudi felhangjaik ellenére – melegen méltatták a náci-német sajtóban (nyilvánvalóan azt képzelte, hogy egy „Michael Josef Eisler”, akitől németül jelenik meg könyv Budapesten, csak valami disszimiláns sváb lehet). Eislert és feleségét 1944 nyarán téglagyárba internálták és ott feleségének és magának halálos injekciót adott. – Az orvosnak öccse volt az egy-két éve meghalt Egri Viktor [1898-1982] szlovákiai magyar író.

A tagok névsora 1922-ig alig változik. Eltűnik a lajstromból Jellinek Morton neve – ha jól emlékszem, valami botrányba keveredett és elmenekült Magyarországról – és Hárnik Jenő doktoré, aki – erre nagyon halványan emlékszem – Berlinbe költözött, vagy súlyos betegség miatt vonult vissza. Viszont gyarapodik a tagság Kolnai Aurél szociológus és filozófus felvételével. Kolnai aktív közreműködése azonban rövid tartalmú, mert hamarosan Bécsbe költözik, de ottani lakcímével egyelőre a magyarországi egyesület tagjaként tartják számon (mint az 1919 után Zürichbe költözött Szabó Sándor ügyvédet is).

1922-től azonban Ferenczi és munkatársi köre új alapokra helyezi a tag-szervezetet. Elejtik a „perifer” tagokat (amilyen pl. Dick Manó, a könyvkereskedő és kiadó, meg Ignotus) s új tagok felvételét a sikeres analízis-kritériumához kötik. Ezzel egy időben megteremtik a „rendkívüli tag” kategóriáját; ide sorolják azokat, akik az elméletnek alapos ismerői és tananalízisnek is alávetették magukat, de akiknek analízisét Ferenczi még nem minősítette befejezettnek. Ekkor robbant ki a viszály Ferenczi és Feldmann Sándor között – a részletekre már nem emlékszem, de a lényeg az volt, hogy Feldmann tökéletesen analízáltnak és analitikus aktivistának alkalmasnak tartotta magát, Ferenczi azonban ragaszkodott volna ahhoz, folytasson további tananalízist. Feldmann kénytelen volt kiválni az egyesületből. Ettől kezdve harcot folytatott Freudnak laikusok analitikus tevékenységét illető irányelvei ellen, a Laienanalyse-t megengedhetetlennek nyilvánította és a maga elnöklete alatt létrehozta a Független Orvosanalitikusok Egyesületét. Annyira elvált Ferencziéktől, hogy az Adler-féle un. individuálpszichológia módszereinek alkalmazását is legitimnek hirdette – a freudi módszereké mellett. Az 1924-es lajstrom már csupán 12 rendes és egy rendkívüli tagot számlál – de voltaképpen csak tíz az aktív rendes tagok száma, mert, mint említettem, Kolnai Aurél Bécsben és Szabó Sándor Zürichben élt. Kolnai egyébként 1925 végén kivált az egyesületből (azt hiszem, Párizsba költözött).

Ebben az időben kezdődött meg a pszichoanalitikus tan-analízis (Lehranalyse) rendszeresítése. S ekkor „toborozta” Ferenczi azt a rendkívül tehetséges családi triász, amely fontos szerephez jutott mind a magyaror-

szági, mind a nemzetközi pszichoanalitikus mozgalomban: Kovács Vilmát, Alice leányát és ennek férjét Bálint Mihályt.

A Freud-Társaság szociográfiájának szempontjából megemlíthető, hogy a magyarországi analitikusok törzsgárdája a zsidó közép- és nagypolgárságból verbuválódott, és reprezentánsai között közelebbi-távolabbi családi kapcsolatok is adódtak. Pl. Lévy Lajos másodunokatestvére volt Szilágyi Géának (és, bár ez nem tartozik a Freud-tematikához, de a szociográfiához igen: Kármán Tódornak is). Hollós István felesége Szilágyi Géza feleségének volt a rokona. Ami a vagyon tekintetében elemet illeti, Róheim Géza családja dúsgazdag volt (pesti villájukban 1918-ig bérlő volt Tisza István, ott gyilkolták meg) és dúsgazdag volt Kovács Frigyes műépítész, kormányfőtanácsos (vagyis „méltóságos úr”), Kovács Vilma férje. (K. Frigyes MÁV-főember testvérének – keresztnevét elfelejtettem – Balogh Vilma volt a felesége, a Kék Madár nevű folyóirat spiritus rectora, 19. századi stílusban „vezetett” irodalmi és művészeti szalon úrnője, aki válása és elszegényedése után is tartott „szalont” mindenkori hotelszállásán – ott találkoztak, többek között, Polányi Cecillel és József Attila Juditjával.⁹) Kovácsék ajándékozták a Freud-Társaságnak a Mészáros u. 12 alatti házat, ahol berendezték a pszichoanalitikai intézetet.

1924 táján ötlötte fel az egyesület zártkörű, eliter akadémiai jellegét. Ezt követően csak mutatóba maradt olyan tag, akit csupán tudományos és irodalmi tevékenysége kvalifikált (Felszeghy, akit nem tartanak nagyra, de ragaszkodnak hozzá, mert „dísz árja” volt a szinte szín-zsidó társaságban, meg Róheim és Szilágyi, valamint a Zürichben élő Szabó ügyvéd, akinek neve mintegy pietásból maradt a listán). A 16-18 létszámú csoport tagjainak többsége most már gyakorló analitikus, részben orvos, részben Laienanalytiker – Ferencziék etekintetben nem diszkrimináltak.

Ugyancsak megemlítendő, hogy ebben az időben s ebben a rétegben tökéletesen magától értetődik: mindenki anyanyelvi szinten tud németül. Enélkül nem is lehetett volna létezni. Jellemző erre pl. a „Korrespondenzblatt der Internat. Psz. Vereinigung” 1922. évi 8. kötetének 532. lapján olvasható bejelentés, amely szerint Ferenczi a húsvéti ünnepek után pszichoanalitikai privatiszimum rendezését tervezi haladók számára. „Teilnehmerzahl beschränkt. Vortragssprache deutsch. Anmeldungen bei Dr. S. Ferenczi, Budapest VII., Nagydiófa u. 3/II.”

A húszas évek vége felé Ferenczi és barátai úgy látják. Ki kellene lépni a nagy nyilvánosság elé, tájékoztatni kellene az értelmiséget, elsősorban a

⁹ Balogh Vilma első férje Kovács Adolf banktisztviselő, második férje pedig Bánóczy László színházrendező volt. A *Kékmadár*-ban jelent meg többek között József Attila *Lázadó Krisztus* című verse. [a szerk.]

pedagógusokat, de a nagyközönséget is a pszichoanalízisről, népszerűsíteni kellene Freud alapvető felfedezéseit. Halványan emlékszem népszerű előadásokra, amelyeket egy belvárosi magániskolában (Sajó-féle magánlelemi) tartottak – sajnos, csak az maradt meg emlékezetemben, hogy eljárt ide a gyógypedagógiai főiskolán tanuló (s harmadéves korában, fiatalon elhunyt) édesanyjával együtt Hevesy Iván felesége, meg Rényi Artúrné is. Azt hiszem, időrendben ez után rendeztek több előadásból álló bevezető-sorozatot a Mária Terézia téri pedagógiai szemináriumban. A tanterem zsúfolásig megtelt, az érdeklődők egy része kívül rekedt, mire az előadássorozatot másodszor is meghirdették, de most már a Zeneakadémia kistermébe. Az érdeklődés azonban egyre növekedett, úgyhogy az utolsó (vagy a két utolsó) előadás színhelyét áttették a nagyterembe. Úgy emlékszem, hogy valamennyi előadást maga Ferenczi tartotta. Az idő. 1928 első fele lehetett.

Ezeknek az előadásoknak a hallgatóságából kiszűrtek egy „elitet” és ennek részére szemináriumszerű összejöveteleket szerveztek a szemináriumvezetésre kizemelt analitikusok magánlakásán, azt hiszem, az 1929/30 tanulmányi évben. A résztvevők száma tucatnyi lehetett. Én a Bálint Mihálynál és a Hollós Istvánnál volt ülésekre emlékszem. A tárgy Freud és Ferenczi műveinek tanulmányozása, elemzése és referálása volt. A „tanulók” a „leckeóra” után személyes rokonszenv alakította kis csoportokra oszolva rendszerint együtt maradtak, többnyire kávéházban, néhányszor azonban a különösen vendégszerető (és igen nagy lakással rendelkező) Hirsch Margit otthonában is.

Hirsch Margit özvegy volt, bankigazgató férje hirtelen meghalt és az asszony magára maradt egy tíz év körüli kislánnyal. Azzal a szándékkal kezdte látogatni a szemináriumokat, hogy analitikusnak képeztesse ki magát – pszichoterápiás tevékenységgel akarta elárvult önmagát pszichoterápiázni. A szándékot azonban feladta, mert a freudi út abszurdmód hosszadalmasnak és fáradságosnak ígérkezett s valami olyat keresett, ami gyorsabban viszi célhoz. Meg is találta Adler individuálszociológiájában, oda pártolt át és hamarosan a budapesti adlerista korifeusa lett.

Bálint vagy Hollós szemináriumán ismerkedtem meg Pátzayné Liebermann Lucie-val, Amár Renée-vel, Vértés Györggyel és Vértésné Neuwirth Annával. „Együttmaradó” csoport voltunk, ezért emlékszem rájuk viszonylag jól.

A Pátzaytól akkor már elvált, de nevét még viselő Liebermann Lucie-t illető visszaemlékezéseim nincsenek összhangban a Magyar Életrajzi Lexikonban lévő adatokkal. Foglalkozását akkor nem úgy adta meg, hogy „gyógypedagógus” vagy „gyógypedagógiai tanár” – gyógytorna-tanárként szerepelt és bár sokat beszélgettünk és sokat mesélt magáról, szó sem esett arról, hogy a főiskolát elvégezte és pláne Szondi Lipótnál dolgozott volna.

Teljesen híján volt még a megalapozott tudományos felkészültségnek; szakismereteit csak ezután szerezte.¹⁰

Barátnője volt Amár Renée, a Schwartzter-szanatórium orvosa. Amár dr. Lehranalyse-ba kezdett és később azt hallottam róla, hogy analizise „kiskilott”, egy kritikus ponton abba is hagyta, feladta szanatóriumi állását is, valami „társadalmilag lehetetlen” szerelmi ügybe bonyolódott, majd öngyilkos lett. Lehet, hogy ez kiszínezett pletyka, de ha az, akkor is jellemző az akkori légkörre.

Akik később ismerték Vértés Györgyöt¹¹, alig fogják elképzelni tudni, hogy a pszichoanalitikai szemináriumokon kedves, szelíd és szerény fiatalember hatását keltette. Úgy emlékszem, azt mesélte, hogy Bécsbe járt műszaki egyetemre, vegyészmérnöknek készült (vagy talán meg is szerezte a képesítést), de – ez félig viccnek hangzott – nem vállalhatta a pályát, mert nem tudta elviselni a vegyszer-palackok üvegdugójának ki- és becsavarását kísérő csikorgó hangot.

Neuwirth Anna ekkor még Vértés menyasszonya volt. Később ő nyitotta meg az első pesti Montessori-óvodát.

A Freud-Társaság tagjai rendszeresen találkoztak egyesületi üléseken, egy ideig intézményesítetten feleségestől, ill. férjestől, és szüleim egyszer – igen kiskoromban – engem is magukkal vittek Hollós István munkahelyén, a Lipótmezőn megrendezett ülésre. A tudományos ülésen persze nem voltam jelen, valami ápolószemélyzet gondoskodott szórakoztatásomról az intézmény szép parkjában. Ugyancsak kiskoromban ismerkedtem meg Hermann Imrével, aki – feltehetően gyermekanalitikai tapasztalatgyűjtés céljából is – szívesen beszélgetett velem. A húszas évek elején több vasárnapon találkoztam vele (és Cziner Alice-szal, akkor még menyasszonyával) véletlenül a nekem kedves Petőfi-házban. Hermann dr. akkor azt tervezte, hogy pszichoanalitikus tanulmányt ír Petőfiről, de aztán letett erről,¹² mert belátta, hogy alkotó művészek analizise csak a triviálist, a minden filiszterrel közöst ragadhatja meg és csődöt mond a páratlan egyéniség, a zseni Einmaligkeit-ja (egyszeri volta) előtt. – Azt hiszem, nem köztudomású, hogy Hermann Alice a reklámpszichológia legelső pionírja volt Magyarországon.

Később, a szemináriumok idején, sokat beszélgettem Bálint Mihállyal arról a vesszőparipámról, hogy a pszichoanalízis tudományos jellege megkívánná a terminológia és a következtetésmód olyan szimbolikus jelölését, amilyent Frege, Peano, meg Russell intézményesített a logikában. Ennek az

¹⁰ P. Liebermann Lucyról lásd jelen számunkban Lenkei Júlia cikkét. [a szerk.]

¹¹ Vértés György (1902-1976) író, irodalomtörténész, az illegális kommunista párt tagja. 1952-től haláláig az Országgyűlési Könyvtár főigazgatója. *A József Attila és az illegális kommunista párt* című könyv szerzője. [a szerk.]

elgondolásnak – mely egyébként nem ébresztett különösebb helyeslést Bálintban – mintegy előkészítését szolgálta volna egy rövid írásom, mely „De psychoanalytische sive Freudismo theses doudeviginiti” címmel jelent meg a Schola et Vita nevű milánói folyóiratban 1932-ben. Ezzel függött össze egyetlen hosszabb beszélgetésem Ferenczivel (akivel korábban csak röviden váltottam szót). Elolvasta a kis tanulmányt és ajánlotta, hogy mint a Budapesti Psychoanalitikai Intézetben készült munkát publikáljam. Így is jelent meg. – A „szimbolikus notáció” ötletével csak egy analitikusnál volt sikerem, Philip Sarasin-nál, a svájci pszichoanalitikai egyesület elnökénél, akivel 1931-ben, bázeli egyetemi tanulmányaim idején, ismerkedtem meg. Ő azt mondta, hogy maga is régóta gondol ilyesmire. De azután egyikünk sem vágta fejszéjét ebbe az óriásfába. – A Schola et Vitában vázolt gondolatmenetet, kevésbé sematikus formában, megírtam németül is. „Grundsatzliches zur Psychoanalyse” címmel közölte Storfer a „Die psychoanalytische Bewegung”-ban 1932-ben. Naiv írás. Vaskos kötetre való gondolat van kifejtetlenül összezsúfolva valamivel több mint hat oldalon, félreértésből eredő szerkesztői simításokkal és sajtóhibákkal, amik akkoriban igen mérgesítettek. A pszichoanalízis tárgyának egyéb tudományosnak mondható írásom nem jelent meg.

Szilágyi Géza a freudi mű kitűnő ismerője lett, a professzor minden írását rögtön megjelenése után megvásárolta, az Internationale Zeitschrift és az Imago előfizetője volt, de abszurd mese az, hogy rendes analízisen esett át és maga is jogosult volt analízálásra. 1910 körül voltak szórványos protoanalitikus szeánszai barátjával, Ferenczivel, és a húszas években egy ideig – egy-két évig – rendszeresen járt Décsi Imréhez. Décsi azonban nem volt „ortodox” freudista, az egyesületet is elkerülte, a Freud által eltaszított Stekelnek volt nem-dogmatikus híve. Sz. G. már a budapesti „Ortsgruppe” alakulása előtt is publikált népszerűsítő jellegű cikkeket a pszichoanalízisről és a pszichoanalízis védelmében. Azt hiszem, hogy abban az esszé-kötetében, amely „Könyvek és emberek” címen jelent meg 1912-ben a Gömöri Jenő szerkesztette Modern Könyvtár sorozatban, szintén van Freud-cikk, mely már korábban folyóiratban is megjelent. Az első világháború alatt Tisza István újságában (Az újság) tett közzé két részes bírálatot, megsemmisítő kritikát Apáthy István professzornak, Tisza barátjának,

¹² A feljegyzéseket átnéztem és a 14. lapon Hermann Imréről írottakat félreérthetőnek látom. Hermann dr. nem adta fel a Petőfi-jelenség pszichoanalitikus megközelítését (bár nem tudom, hogy erről szóló eredményeit publikálta-e), csak nagy, átfogó pszichoanalitikus Petőfi-monográfia megírásáról mondott le. [E szöveg Denis Silagi hozzáfűzése, a gépirat utolsó lapjáról. Hermann Imrének tudomásunk szerint nincs önálló publikációja Patőfiről. (a szerk.)]

Freud-ellenes tanulmányáról. Szilágyi Géznak az a két írása, amely szorosan vett pszichoanalitikai tanulmány, Ferenczi tiszteletére készült. Az egyik – „Der junge Spiritist” – az Internationale Zeitschrift für Psa. Ferenczi ötvenedik születésnapjára, 1923-ban, kiadott különszámban olvasható, a másik – „Vajda János pokla” – a hatvanadik születésnapra Festschriftnek szánt, de hirtelen halála miatt évkönyvvé lett kötetben.

Décsi Imre a gyógyító gyakorlat embere volt, a tudományos teóriákat alaposan tanulmányozta, de praxisában lazán kezelte az elméleti elveket. Az említett Gömöri Jenő-féle sorozatban – azt hiszem, 1918 előtt – megjelent egy pszichológiai felvilágosítást szolgáló könyve („A nagyságos aszszony idegei”) s ebben, úgy rémlik, még nem adta tanuságát a pszichoanalízis melletti elkötelezettségének. De azok a hetenként közölt és a lap igényes közönségének körében igen népszerű Világ-beli (szerintem túl hosszú, túl szószaporító, bár szuggesztív) cikkei, amelyek 1919 után jelentek meg (A Világ betiltása után az utód Magyar Hírlapban is), teljességgel pszichoanalitikus szellemben íródtak. Én azonban nem pszichoanalitikai, hanem amatőrfényképész vonalon voltam csak kapcsolatban Décsivel, néhányszor találkoztam a tőle kezelési idő után távozó Füst Milánnal (kit jól ismertem – gyakori vendégünk volt feleségével). Nem ismerem alaposabban a Füst-biográfiákat és nem tudom, ismert tény-e, hogy analízisben volt. Naplójában említi Szilágyi Gézát illető ambivalenciáját, Hassliebe-jét, de nem emlékszem szól-e Décsiről is.

Valószínűleg sehol sincs dokumentáris nyoma, de, amint a bécsinek, a budapesti csoportnak is állandó „tyúkszeme” volt a nem zsidók hiánya. Felszeghy Bélát nagyon portálta a társaság keresztény magyar fügefalevélváltát igen becsülték. Maga Felszeghy abban az időben lelkesült a pszichoanalízisért, amikor – 1919 előtt – úgy tűnhetett, hogy a Huszadik század világáé a magyar jövő. 1919 után azonban egyre rosszabbul érezte magát a közigazgatási bírói méltóságra emelkedett magyar úr a destruktív elemek között és 1927-ben kilépett az egyesületből. A két világháború közti Magyarországon félhivatalosan olyan ellenérzésekkel viseltettek a pszichoanalízis iránt, mint, mondjuk, a szabadkőművesség irányában, és a nem zsidó orvosokat semmi sem ösztönözte a freudizmussal való foglalkozásra. Fehér holló volt Almásy Endre dr. (azt hiszem, az angyalföldi elmegyógyintézetnek volt orvosa), akinek, mint utóbb hallottam, döntő része volt abban, hogy az egyesület, enyhén árjásítva, átvészelhette a háborús éveket – egészen a német megszállásig.

Az előbbieket tessék hevenyészett feljegyzésnek, impurumnak tekinteni, amelyből mint forrásból lehet ugyan meríteni, de a szöveg ebben a formájában nem publikálható – már csak azért sem, mert akad benne olyan megállapítás, amely bizonytalan visszaemlékezésen alapul, bár a

korabeli kiadványok, folyóiratok útján ellenőrizhető lenne. Ezt az ellenőrzést sok esetben nem tudtam elvégezni, márpedig a szöveg a lehetséges, de el nem végzett ellenőrzések nélkül nem tekinthető véglegesnek.

Az előadottak ismeretéhez úgy jutottam, hogy apám, Szilágyi Géza, ott-honában messzemenő „glasznosztj” uralkodott és az, hogy úgy mondjam, freudi kisugárzástól telített légkörben egyfelől automatikusan „rám ragadt” igen sok információ, másfelől később, amikor – más érdeklődési területeim mellett – tudatosan fordultam a pszichológia és a pszichoanalízis felé, érdeklődésemet könnyen kielégítettem. 1931 ősztől 1934 tavaszáig Lehranalyse-ben voltam Révész Lászlónál, ezt követően azonban politikai aktivitásom annyira igénybe vett, hogy az analitikusokkal való kontaktusom ritka társasági találkozásokra korlátozódott (különösen Eisler doktorral, s szórványosan Hermann doktorral is, kivel még 1951-ben volt rövid levélváltásom).

1988. január, München

Dr. Denis Silagi

E számunk szerzői

Annette Simon, pszichológus, kiképző pszichoanalitikus (A.P.B. / DGPT),
Kavalierstr. 17 A, 13187 Berlin, e-mail: faktor.simon@t-online.de

Borgos Anna, pszichológus, MTA Pszichológiai Kutatóintézet, 1132 Budapest,
Victor Hugo u. 18-22., e-mail: borgos@mtapi.hu

Ernst Falzeder, pszichoterapeuta, pszichoanalízis-történész, Innsbrucki
Egyetem, Alberto Susat-Strasse 4, A-5026 Salzburg, Austria,
e-mail: falzeder@gmail.com

Franco Borgogno, pszichoanalitikus, egyetemi tanár, Torinói Egyetem,
Psicologia Clinica, Via Po 14, Torino 10123, Italy,
e-mail: borgogno@psych.unito.it

Tom Keve, fizikus, pszichoanalízis-történész., Imago International, London.
e-mail: t_keve@hotmail.com

Lenkei Júlia, irodalomtörténész, szerkesztő, e-mail: lenkeijuli@gmail.com